

UDK 168.522(497.5)"20"

Primljeno: 13. 6. 2018

Pregledni rad

Review paper

Damir Matanović, Emina Berbić Kolar

POLOŽAJ I PERCEPCIJA HUMANISTIČKIH ZNANOSTI U REPUBLICI HRVATSKOJ NA POČETKU 21. STOLJEĆA

Radom će se propitati suvremeni položaj humanističkih znanosti u Republici Hrvatskoj s obzirom na druge znanosti, osobito na STEM područje koje trenutačno zauzima primarni položaj u znanstvenim i stručnim krugovima u odnosu na humanističke, ali i društvene znanosti čiji se smisao i povijesna vrijednost gubi i/ili potiskuje u drugi plan. Cilj je rada kritički prikazati položaj i recepciju humanističkih znanosti u suvremenom hrvatskom društvu. Izvori za istraživanje bit će dostupna literatura te medijski članci i prikazi kako bi se cjelovito ukazalo na društvenu percepciju humanističkih znanosti te ponudilo moguća rješenja. Svrha je rada podići razinu svijesti o važnosti i vrijednosti humanističkih znanosti u najširem smislu njihova značenja te ukazati na njihovu neupitnu vrijednost kao temelja zapadnoga civilizacijskoga kruga.

Ključne riječi: humanističke znanosti, povijest, jezik, zapadni civilizacijski krug

1. UVOD

Humanističke znanosti su akademske discipline koje se bave pitanjem čovjeka i ljudskih vrijednosti u različitim segmentima ljudskoga života. U modernom određenju, obuhvaćaju filozofiju, teologiju, jezik (lingvistiku), povijest, književnost, antropologiju, umjetnosti te neke poddiscipline koje dijele, najčešće s društvenim

znanostima. Zadaća im je istraživanje i razmatranje čovjekova odnosa spram svijeta te proučavanje proizvoda ljudskoga duha, stoga one ne polaze od materijalne egzaktosti prirodnih, tehničkih i nekih društvenih znanosti, već se većina njih najčešće koristi analizom, kritikom i interpretativnim pristupom predmetu proučavanja. Smatraju se najstarijom grupom znanosti (znanja), koje su temelji u antičkim disciplinama (preuzeto: www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=69772, 13.4.2018.) Definiranjem humanističkih znanosti dolazimo do bitka i suštine njihove važnosti i iskonske vrijednosti za cjelokupnu civilizaciju i ljudsko društvo. Današnje razvijene civilizacije temelje svoj postanak na humanistici i humanističkom pristupu proučavanja života i svijeta oko sebe. Današnji položaj humanističkih znanosti umnogome ne odgovara njihovoj važnosti i njihovome civilizacijskom ustrojstvu. Živeći u vremenu ubrazanoga razvoja suvremenih tehnologija, mobilnosti i globalizacijske umreženosti, humanističke i društvene znanosti pale su u drugi plan, a gotovo da bismo mogli reći i posljednji plan prioriteta. STEM kao područje koje u sebe ugrađuje suvremenome svijetu “važnija” područja poput: tehnologije, inženjerstva, matematike, a sve u okrilju znanosti, potisnulo je humanističke, a onda i društvene znanosti na začelje prioriteta. Budući da smo svakodnevno izloženi informacijama koje idu u korist STEM području te se medijski stvara izobličena slika u kojoj, ako nisi dio STEM područja, nisi dio poželjnoga i konkurentnoga društva, kao humanistima, sveučilišnim profesorima koji se bave poviješću i lingvistikom, učinilo se potrebnim ući u suštinu ovih nejasnih i uglavnom netočno tumačenih podjela te utvrditi koji je razlog lošega položaja humanističkih znanosti u 21. stoljeću u Republici Hrvatskoj.

2. NEPOVOLJAN POLOŽAJ HUMANISTIČKIH ZNANOSTI U AKADEMSKOJ ZAJEDNICI

U Pravilniku o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama, humanističke su znanosti razvrstane ovako:

PODRUČJE HUMANISTIČKIH ZNANOSTI

Polja:

6.01. Filozofija

6.02. Teologija

6.03. Filologija

6.04. Povijest

6.05. Povijest umjetnosti

6.06. Znanost o umjetnosti

6.07. Arheologija

6.08. Etnologija i antropologija

6.09. Religijske znanosti (interdisciplinarno polje)

6.10. Interdisciplinarne humanističke znanosti

(Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama, Pročišćeni tekst – „Narodne novine“ broj 118/09, 82/12, 32/13 i 34/16)

Ukoliko bismo saželi podjelu humanističkih znanosti na polja, došli bismo do spoznaje da se radi o filozofiji, teologiji, filologiji, povijesti, povijesti umjetnosti, arheologiji, etnologiji i antropologiji te religijskim znanostima.

Zvonimir Despot je pisao u "Večernjem listu" o položaju humanističkih znanosti, 25. ožujka 2013. ovako: "Je li nekome u ovoj državi, nekome ili nekima koji su trenutačno na vlasti, ili bliski njima, cilj uništavanje Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje koji se tako žestoko bori za opstojnost hrvatskog jezika u globaliziranom društvu? Ili, postoji li ciljani pokušaj pojedinaca i skupina na uništavanju Hrvatskog instituta za povijest koji je odigrao važnu ulogu u brojnim diplomatsko-povijesnim bitkama, poput razbijanja jasenovačkog mita, razotkrivanja komunističke propagande o ulozi Katoličke crkve u Drugom svjetskom ratu i suočavanja s činjenicom postojanja komunističkih zločina? Taj pritisak izrazito narušava i ugled Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti pa je nevjerojatno da oni sa strane gotovo šutke promatraju što se radi humanističkim znanostima i institucijama." (dostupno na: <https://www.vecernji.hr/premium/humanisticke-znanosti-na-udaru-ministarstva-529115> -www.vecernji.hr, preuzeto 13. 4. 2018.)

O položaju humanističkih znanosti govorilo se i na otvorenoj izvanrednoj sjednici Vijeća Filozofskoga fakulteta 7. studenoga 2012. Tema je otvorene sjednice bila ***Položaj humanističkih znanosti – europska i hrvatska perspektiva***. Istaknuto je da Hrvatska mora humanističkim i društvenim znanostima postaviti težište na digitalizaciji svih oblika kulturne baštine, jezičnih pojavnosti itd. Također se referiralo na sastanak s povjerenicom za znanost Maire Geoghegan-Quinn u Britanskoj akademiji 10. studenog 2011. U njezinome govoru zapažen je dio u kojemu govori o važnosti humanističkih i društvenih znanosti u svim područjima istraživanja. Također je istaknula da humanističke i društvene znanosti čine potku kroz sve tzv. Velike izazove, ali da će dobiti svoj zaseban prostor u tzv. Šestom izazovu. (dostupno na :

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/11/741&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, preuzeto 13. 4. 2018.)

Na istoj se sjednici postavilo i pitanje financiranja humanističkih i društvenih znanosti na nacionalnoj razini i to u svjetlu integriranja u okviru Obzora 2020, ali i financijskoga podupiranja tradicionalnih nacionalnih istraživanja, pogotovo u okviru humanističkih znanosti. Uz to, istaknuta je nužnost izradbe strategije razvoja znanosti i to u odnosu na Obzor 2020, ERC, ESFRI. Ponovo se istaknula nužnost posvećivanja posebne pozornosti humanističkim i društvenim znanostima.

Nacionalno vijeće za znanost, područno znanstveno vijeće za humanističke znanosti 10. prosinca 2012. godine uputilo je tadašnjem predsjedniku RH prof. dr. sc. Ivi Josipoviću, premijeru Zoranu Milanoviću, predsjedniku Hrvatskoga Sabora, Nacionalnom vijeću za znanost te medijima Izjavu o ugroženosti humanističkih znanosti: "Područno znanstveno vijeće za humanističke znanosti, polazeći od vlastitih dokumenata, zaključaka i iskustava te posebno uzimajući u obzir Predstavku koju je Vijeće Filozofskog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku uputilo 20. studenog 2012. Odboru za obrazovanje, znanost i kulturu Hrvatskog sabora, Izjavu o položaju humanističkih znanosti koju je Vijeće Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu donijelo na sjednici 29. studenog 2012., Izjavu o položaju društvenih i humanističkih znanosti u Republici Hrvatskoj koju je Vijeće Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci donijelo na sjednici 6. prosinca 2012., razmatralo je na sjednici 10. prosinca 2012. stanje u području humanističkih znanosti. Područno znanstveno vijeće za humanističke znanosti sa žaljenjem je konstatiralo da znanstvena politika u Hrvatskoj znanost tretira uglavnom kao proračunsko opterećenje pa se stoga i doprinos znanosti izlasku iz društvene i gospodarske krize mjeri stopama u kojima se smanjuju proračunska izdvajanja za znanstvenu infrastrukturu i znanstvena istraživanja. Takav će pristup prouzročiti daljnju stagnaciju znanstvenih istraživanja i postupno urušavanje znanstvene infrastrukture u svim područjima znanosti. Međutim, dok su sva područja znanosti suočena s restriktivnim mjerama i stagnacijskim posljedicama, područje humanističkih znanosti izloženo je dodatnim pritiscima i diskriminacijskom odnosu koji MZOS sustavno razvija prema ovom specifičnom znanstvenom području. Diskriminacijskom stavu MZOS-a prema humanističkim znanostima priklonilo se, nažalost, i Nacionalno vijeće za znanost nakon što je u srpnju 2012. godine došlo do promjene na čelnoj poziciji tog najvišeg državnog tijela za znanost. Umjesto da, kao tijelo koje imenuje Sabor Republike Hrvatske, djeluje korektivno u odnosu na izvršnu vlast, Nacionalno vijeće za znanost pretvorilo se pod predsjedanjem prof. dr. sc. Maje Vehovec u izvršnu ispostavu MZOS-a, te time iznevjerilo temeljnu svrhu svog

postojanja. Ta negativna sinergija vitalno je ugrozila infrastrukturne pretpostavke i istraživačke funkcije humanističkih znanosti čime je dovela u pitanje i njihovu društvenu ulogu nacionalnih znanosti.” U navedenom dokumentu posebno se ističu tri razine diskriminacije:

1. Diskriminiranje časopisa u području humanističkih znanosti u raspodjeli financijske potpore.
2. Nametanje nepovoljnih kriterija za vrednovanja znanstvenih rezultata u području humanističkih znanosti.
3. Omalovažavanje uloge i blokiranje rada Područnog znanstvenog vijeća za humanističke znanosti.

U zaključku izjave stoji: “Područno znanstveno vijeće za humanističke znanosti, na temelju navedenog, smatra da je problem diskriminiranja humanističkih znanosti poprimio takve razmjere da se u njegovo rješavanje, u skladu sa svojim ovlastima, nužno i hitno moraju uključiti najviša državna tijela izvršne i zakonodavne vlasti.”

Izjava koju su uputili najvišim državnim dužnosnicima itekako upozorava i opominje o vrlo ozbiljnom stanju u kojemu su se našle humanističke znanosti, ali istovremeno i svi znanstvenici iz toga područja. Nužno je osvijestiti državne dužnosnike, ali i akademsku zajednicu, a naravno i javnost da je humanističko područje od iznimne važnosti i da ga se ne može podrgavati raznim prisilnim degradiranjima. Društvo u kojemu živimo je okrenuto tehničkim, medicinskim, prirodnim znanostima, ali to ne znači da se humanistika, na čelu s nacionalni područjima istraživanja, poput hrvatskoga jezika, hrvatske književnosti, hrvatske povijesti i jezikoslovlja, književnosti i povijesti u najširem kontekstu može stavljati u obezvrijeđeni i nedostojni rang znanosti pa počesto se i propitivati je li to uopće znanost?

U svojem pokušaju spašavanja humanističkog ideala obrazovanja, bitno oslobođenom na Nietzschea, čini se da i Liessmann prihvaća fatalnost poistovjećivanja “sposobnosti reflektivne distancije” i kulturnog pesimizma. I to bilo da kod kritičara koji ga optužuju za pesimizam denuncira žurnalističku poluobrazovanost ili, još bolje, neobrazovanost – bilo da i sam melankolično opisuje duhovnu situaciju vremena prepuštenog posljednjoj istini tehnouznanstvene kulture. Bolonja je savršena realizacija najzlokobnijih Nietzscheovih slutnji, u smislu otvorenog podvrgavanja poduzetništvu te svojevršnom self-service i à-la-carte obrazovnom konzumerizmu.

Pojednostavljeno rečeno, društvene i humanističke znanosti strpane su – od strane državnih tijela, s Ministarstvom znanosti i obrazovanja na čelu – u isti lonac s tehničkim i drugim znanostima, što se tiče generalne organizacije njihova poslovanja.

To znači, u prvom redu, da su upućeni na što komercijalnije djelovanje, izloženost liberaliziranom tržištu i ovisnost o ekonomsko-političkom rezonu koji npr. sociologiju ili psihologiju automatski stavlja u inferiorni položaj naspram, recimo, stomatologije ili računarstva. (Dostupno na: <http://www.dw.com/hr/uzbuna-za-humanistiku/a-16488307>, preuzeto 14. 4. 2018.)

3. POLOŽAJ HUMANISTIČKIH ZNANOSTI U OBRAZOVNOM SUSTAVU

Obrazovni sustavi diljem Europe u posljednjih nekoliko desetljeća svode se na uvjetovanost i potčinjenost vladavini neoliberalnog kapitalizma. Sistem slobodnog i samoregulirajućeg tržišta donosi zahtjeve koji u bitnome određuju ishodišta obrazovnih, gospodarskih i političkih ciljeva, dok je na državama zadaća prilagoditi procese za ostvarenje istih.

Razvoj nacionalnoga kurikuluma usmjerenog na učeničke kompetencije predstavlja jedan od glavnih smjerova kurikulumske politike u europskim i drugim zemljama. Da bi uspješno odgovorila izazovima razvoja društva znanja i svjetskoga tržišta, EU je odredila osam temeljnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje: komunikacija na materinjem jeziku, komunikacija na stranim jezicima, matematička kompetencija i osnovne kompetencije u prirodoslovlju i tehnologiji, digitalna kompetencija, učiti kako učiti, socijalna i građanska kompetencija, inicijativnost i poduzetništvo te kulturna svijest i izražavanje (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011).

Na Tehničko i informatičko nastavlja se Društveno-humanističko, peto odgojno-obrazovno područje. Njegova je svrha pridonijeti razvoju učenika kao samostalnih i odgovornih osoba, pojedinaca i građana, razvijenog kritičkog aparata, koji će aktivno sudjelovati u svim segmentima društvenog djelovanja, te naučiti prepoznati i stvoriti svijest o sebi (identitet, osobnost), kulturi i društvu (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011). To mjesto je jedino među svim artikuliranim ciljevima obrazovanja kroz odgojno-obrazovna područja, koje u sebi sadrži nešto od danas preostalog humanističkog duha. (Potlimbrzović, 2012)

Cjelovita kurikularna reforma jedna je od najvažnijih reformi koja je pokrenuta u Republici Hrvatskoj 2015. godine s vrlo mudrim i plemenitim ciljem rasterećenja postojećega kurikula u osnovnim i srednjim škrama. Tadašnji voditelj ekspertne radne skupine Boris Jokić započeo je borbu sa sustavom na svim razinama. Stručne radne

skupine odrađivale su svoj posao i privodile dokumente završetku u trenutku kada je došlo do promjene vlasti u Republici Hrvatskoj te je posljedično tome došlo i do kočenja reforme. Nakon mnogobrojnih pokušaja uspostavlja novoga voditelja kurikularne reforme i stavljanja gotovih dokumenata na stručnu raspravu, dogodilo se, po mišljenju mnogih, očekivano bojkotiranje, napadanje, degradiranje kurikulskih dokumenata iz humanističkoga područja, napose: hrvatskoga jezika i povijesti. Dokumenti su se našli na udaru Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, na udaru struke i javnosti. Drugim riječima, humanistička područja koja se u Republici Hrvatskoj promatraju u nepovoljnome i nepoželjnome kontekstu, isplivala su u prvi plan nacionalne važnosti. Pomalo je to apsurdna situacija za nepoznavatelje prilika u kojima se nalazi Republika Hrvatska kao i njezini građani. Naime, buka i negodovanje oko ovih dvaju kurikula ukazali su koliko su humanističke znanosti važne kada treba potvrditi i dokazati, a ponekad i izgraditi identitet jednoga naroda. Možemo postaviti pitanje i drugačije zbog čega kurikuli matematike ili fizike ili pak nekoga drugoga predmeta nisu izazvali reakcije poput onih prema napisanim kurikulumima nacionalne skupine predmeta koja pripada humanističkim znanostima? Odgovor je vrlo jednostavan, jer nisu od nacionalnoga interesa te se njihovim raspisivanjem i uvođenjem u škole “ne narušava” integritet hrvatskoga nacionalnoga identiteta. Možemo li na temelju reakcija iz javnosti upravo prema Cjelovitoj kurikularnoj reformi i kurikulumima Hrvatskoga jezika i Povijesti zaključiti da su humanistička područja u stvari najvažnija područja i da ovakve situacije, bez obzira na upitnost reakcija, ukazuju upravo na to.

Portal www.srednja.hr donio je ovakav tekst na svojoj stranici: “S obzirom na brojne primjedbe na kurikulum Hrvatskog jezika koje su u javni prostor stizale od istaknutih članova Akademije, HAZU smo još smo jučer upitali mogu li potvrditi da su riješeni svi prijepori oko kurikuluma Hrvatskog jezika. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti izradila je recenziju kurikuluma Hrvatskog jezika na traženje Ministarstva znanosti i obrazovanja i ne može komentirati sadržaj recenzije, odgovorili su nam iz HAZU-a. Osim toga, zamolili smo ih i da nam ustupe recenziju kurikuluma, no bez uspjeha. No, kako je objavljeno u današnjem tiskanom izdanju Jutarnjeg lista, akademici i njihovi suradnici koji su recenzirali kurikulum, na njega imaju šire zamjerke, zbog čega nabrajaju nužne promjene kurikuluma da bi mu uopće dali pozitivnu ocjenu.” (www.srednja.hr, 7. veljače 2018., preuzeto 13. 4. 2018.)

4. ZAKLJUČAK

Na temelju izloženoga možemo zaključiti da je položaj humanističkih znanosti u Republici Hrvatskoj na početku 21. stoljeća u vrlo neizvjesnom, pa mogli bismo reći, i vrlo nepovoljnom položaju. Osim humanističkih znanosti, u sličnoj su situaciji i društvene znanosti. Prioritet se daje tehničkim, prirodnim i medicinskim znanostima ili popularno zvanom STEM području. Vrijednost humanističkih znanosti dolazi do izražaja u situacijama poput kurikularne reforme u kojoj su dva kurikula za nastavne predmete Hrvatskoga jezika i Povijesti izazvali najburnije reakcije i najžešće prijepore jer se radi o nacionalnom području, nacionalnom korpusu predmeta kojima se određuje identitet te stoga dolazi u prvi plan važnosti. Izvan takvoga okvira i situacija sličnih ovoj, humanističke znanosti bivaju stavljene na začelje u svakome pogledu, od privlačnosti odabira zanimanja u humanističkome području do financiranja projekata i istraživanja u humanistici pa do popularizacije humanističkih znanosti. Humanističke znanosti ne mogu se poistovjećivati s primjerice tehničkim ili medicinskim znanostima jer su one u potpunosti oprečne i usmjerene potpuno različitim područjima djelovanja i bivstvovanja.

Pojednostavljeno rečeno, društvene i humanističke znanosti strpane su – od strane državnih tijela, s Ministarstvom znanosti i obrazovanja na čelu – u isti lonac s tehničkim i drugim znanostima, što se tiče generalne organizacije njihova poslovanja. To znači, u prvom redu, da su upućeni na što komercijalnije djelovanje, izloženost liberaliziranom tržištu i ovisnost o ekonomsko-političkom rezonu koji npr. sociologiju ili psihologiju automatski stavlja u inferiorni položaj naspram, recimo, stomatologije ili računarstva. (Dostupno na: <http://www.dw.com/hr/uzbuna-za-humanistiku/a-16488307>, preuzeto 14. 4. 2018.)

Zaključit ćemo riječima prof. dr. sc. Marka Trogrlića: „Riječ je o pogubnom ustroju vrijednosti“, izjavio je za Deutsche Welle Trogrlić, dekan splitskog Filozofskog fakulteta, „jer se tako gubi iz vida činjenica da se mi bavimo itekako društveno korisnim znanostima, koje su odraz duhovnosti te intelekta u zemlji i društvu. Zbog tih specifičnosti i presudne važnosti za Hrvatsku, potrebno je u državnoj projekciji razvoja uključiti drugu optiku za naše područje, a ne onu koja priznaje isključivo empirijska, egzaktna saznanja i znanstvene postupke“. (Dostupno na: <http://www.dw.com/hr/uzbuna-za-humanistiku/a-16488307>, preuzeto 14. 4. 2018.)

LITERATURA:

1. Potlimbrzović, Hrvoje (2012), "Ideja humanističkog pristupa odgoju i obrazovanju nasuprot obrazovanju za poduzetništvo u Nacionalnom okvirnom kurikulumu, Ekvilibrij", Hrvatsko pedagoško društvo
2. Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama, Pročišćeni tekst – „Narodne novine“ broj 118/09, 82/12, 32/13 i 34/16
3. Tafra, Alen (2008), "Kulturni pesimizam u tradiciji filozofije povijesti", Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, str. 241–258

INTERNETSKI IZVORI

1. www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=69772 (13. 4. 2018.)
2. Izjava o ugroženosti humanističkih znanosti", dostupno na: <http://www.univerzitas.hr/wp-content/uploads/2012/12/Izjava-Podru%C4%8Dnog-znanstvenog-vije%C4%87a-za-humanisti%C4%8Dke-znanosti-o-ugro%C5%BEenosti-humanisti%C4%8Dkih-znanosti.pdf>, pristupljeno 25. 4. 2018.
3. www.srednja.hr
4. preuzeto s <https://www.vecernji.hr/premium/humanisticke-znanosti-na-udaru-ministarstva-529115> - www.vecernji.hr, 13. 4. 2018.
5. Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje 2011. Dostupno na: <http://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&sqi=2&ved=0CCkQFjAA&url=http%3A%2F%2Fpublic.mzos.hr%2Ffgs.axd%3Fid%3D16803&ei=Cv-11T6XIJ8XJsgba4eTLCQ&usg=AFQjCNGmbkFmWzvhmOI3kgUapm8TVlx3rw&sig=2=yTEvywaVSvTm6ivJdmrtKg> (13.4.2018.)
6. <http://www.dw.com/hr/uzbuna-za-humanistiku/a-16488307> (preuzeto 14. 4. 2018.)

THE POSITION AND PERCEPTION OF HUMANISTIC SCIENCES IN REPUBLIC OF CROATIA IN THE BEGINNING OF 21ST CENTURY

Summary

The paper will explore the contemporary position of humanities in the Republic of Croatia with regard to other sciences, especially the STEM area currently occupying the primary position in scientific and professional circles in relation to humanistic and social sciences whose meaning and historical value is lost and / or pushed into another plan. The aim of the paper is to present the contemporary position and reception of humanities in the contemporary Croatian society. Sources of research will include literature, media articles and reviews to fully address the social perception of humanities and offer possible solutions. The purpose of the paper is to raise awareness of the importance and value of humanities in the widest sense of its meaning and point to its unquestionable value as the foundation of the western civilization circle.

Key words:

humanities, history, language, western civilization circle

Adresa autora

Authors' address

Damir Matanović

Emina Berbić Kolar

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

dmatanovic@fozos.hr

ebkolar@gmail.com